

Željko Karaula

IVO TARTAGLIA I ČASOPIS *NOVA EVROPA*

UDK: 32-05Tartaglia I.:050

Željko Karaula
Zavod za znanstveno-istraživački i umjetnički rad HAZU
Bjelovar

U radu se razmatra političko stajalište koje je zastupao Ivo Tartaglia u drugoj polovici 30-ih godina XX. stoljeća, kada je u duhu liberalne tradicije tražio rješenje aktualnog »hrvatskog pitanja« na načelima sveopće demokratizacije cijelog jugoslavenskog društva. Po njemu je »hrvatsko pitanje«, osim nacionalno, bilo prvenstveno demokratsko pitanje. Kao intelektualac, pristalica umjerene »srednje« linije političkog djelovanja, Tartaglia se nakon odstupanja s časti bana Primorske banovine (1932.) približava skupini ljudi oko zagrebačkog časopisa *Nova Evropa* i uspostavlja određene veze s vlasnikom i urednikom časopisa Milanom Čurčinom. Na osnovi njegovih pisama Čurčinu i *Novoj Evropi* te člancima u istom časopisu, rad razmatra na koji način je Tartaglia vidio »Problem Jugoslavije« i izlazak iz »mračnog tunela« nacionalnih sukoba u Kraljevini Jugoslaviji.

Ključne riječi: Ivo Tartaglia, Nova Evropa, jugoslavenstvo, hrvatsko pitanje

Mi postojimo unutar i za svoga vremena: zašto bismo našim precima sudili kao da nisu bili samodostatni: kao da su postojali samo zbog nas pa im mi trebamo i suditi? Svako doba ima vlastiti društveni kontekst, vlastitu intelektualnu klimu, te se shvaća zdravo za gotovo, kao što i mi shvaćamo naše. Poštovati intelektualnu klimu prošlosti jedan je od najtežih povjesničarevih zadataka, ali ujedno i jedan od najnužnijih. Zanimariti ga – koristiti izraze poput racionalno, praznovjerno, napredno, reakcionarno, kao da je racionalno bilo samo ono što se pokorava našim zakonima razuma, a napredno samo ono što je upućivalo na nas – i više je nego pogrešno: upravo je vulgarno.¹

Hugh Trevor-Roper

UVOD

Neosporna je činjenica da je Ivo Tartaglia u razvoju svojih političkih uvjerenja u Austro-Ugarskoj i u Kraljevini SHS/Jugoslaviji prolazio kroz različita razdoblja, ali je isto tako karakteristično da je ta svoja politička uvjerenja posredno ili neposredno stalno povezivao s hrvatskim pitanjem i njegovim rješavanjem u sklopu spomenutih multinacionalnih carstava i kraljevstva. Kada se promatra taj put, zapaža se da je Tartaglia oblikovao svoje političke stavove, s obzirom na

---

¹ Hugh TREVOR-ROPER, »History and sociology«, *Past and Present*, 42, 1968., 15-16.

državnopravno uređenje, kroz Pavlinovićevo narodnjaštvo, integralno jugoslovenstvo, te u drugoj polovici 30-ih godina XX. stoljeća i kroz federalističko do konfederalističkih stajališta, ali nikada ne napuštajući jugoslavenski okvir. Nema sumnje da je Ivo Tartaglia u svojoj dugoj političkoj karijeri, ispunjenoj različitim mijenama i proturječjima, bio uvelike primjer onoga puta koji su prolazili mnogi dalmatinski (hrvatski) intelektualci toga vremena. Prema Matkoviću: »Upravo takvi kontroverzni primjeri daju nam ne samo mogućnost ocjenjivanja uloge pojedinca, nego općenito i šireg društvenog ozračja u pojedinim vremenskim okvirima (...) usporedba političkih biografija intelektualaca zorno pokazuje da je bilo mnoštvo slučajeva mijenjanja pozicija uz različite izgovore i opravdanja.«²

Na početku članka naveo sam citat britanskog povjesničara Hughja Trevera-Ropera o kojem treba razmisliti. Usprkos tome, treba navesti da postoje određeni sporovi, kako u historiografiji, tako i u javnosti o karakteru i kontekstu Tartagliinog političkog djelovanja u okviru monarhističkoga jugoslavenskog režima, obuhvaćajući razdoblje njegova mandata kao gradonačelnika Splita (1918. – 1929.) te položaja bana Primorske banovine za vrijeme šestosiječanjske diktature (do 1932.). Da li se držati Trevor-Roperove maksime ili ipak pokušati izvesti neke zaključke (da ne kažem sudove)? Možda da se ovdje navedu samo neki konkretni prijepori.

Prema zagrebačkom tjedniku *Novosti*, u članku »Retuširani Tartaglia«, iz pera Dragana Markovine, slijedi: »Neosporno je da je Tartaglia kao gradski načelnik zaslužan za urbanistički, prometni i infrastrukturni razvoj grada (prva prava industrijalizacija Splita),³ da u tom razdoblju nije bio član nikakve političke stranke (što neki osporavaju, op. Ž. K.), da je u suštini bio apolitičan tehokrat, kojega je zanimao isključivo prosperitet grada i ništa više, da prihvaćanje funkcije prvog bana Primorske banovine nije bio politički čin već nastojanje da se pomogne gradu, da je ujedno bio veliki ljubitelj umjetnosti i vrstan likovni i glazbeni kritičar te da se u konačnici približio politici HSS-a, što je sve dovelo do toga da je pod montiranom političkom optužnicom završio u zatvoru, gdje je i umro.« Dakle, Tartaglia je, prema *Novostima*, predstavljen: »posve u skladu s poželjnim političkim obrascima današnje Hrvatske, naravno, uz dužno uvažavanje tadašnjeg splitskog konteksta, koji se ipak nije mogao prezentirati kao nacionalno osviješten (...) pri čemu u podtekstu svih sličnih nastojanja leži neiskazana dihotomija između »dobrog« naslijeđa građanskog društva i »lošeg« naslijeđa socijalističkog razdoblja«. Markovina nastavlja dalje u tekstu: »U takvim okolnostima, potpuno

---

² Stjepan MATKOVIĆ, »Ljubo Leontić: njegovi politički pogledi 1939.-1947.«, *Zbornik radova sa Desničinih susreta 2011. »Intelektualci i rat 1939.-1947.«*, Zagreb, 2012., 71. Na svom izlaganju na skupu o Ivi Tartagli dr. Matković je upotrijebio zgodan izraz »cik-cak političari«.

³ Detaljno o komunalnom i gospodarskom razvoju Splita između dva svjetska rata vidi u: Norka MACHIEDO-MLADINIĆ, »Izgradnja Splita u desetogodišnjem periodu (1918-1929)«, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2, 1992., 115-124, te Zdravka JELASKA-MARIJAN, *Grad i ljudi: Split 1918.-1941.*, Zagreb, 2009.

je zanemarena činjenica da je to vrijeme ozbiljnih socijalnih nemira, društvenih lomova, brojnih štrajkova, snažne aktivnosti Komunističke partije i svih njezinih inačica nakon zabrane djelovanja, brojnih hapšenja i brutalnog terora nad aktivistima radničkog pokreta, kao i vrijeme izraženog unitarizma. Čitav taj period Tartaglia je na funkciji gradonačelnika ili bana, kao eminentna politička ličnost i eksponent određene politike.«⁴

Ovdje treba navesti i još jedno mišljenje, iz srbijanske perspektive koja Tartagliu vidi prvenstveno kao jugoslavenskog unitarista koji nije imao razumijevanja za »hrvatsko pitanje« (iz perspektive konzervativne struje srbijanske historiografije svakako pozitivno stajalište).

Tako u članku povjesničarke Snežane Ilić »Zaboravljeni dalmatinski intelektualac dr. Ivo Tartaglia«, u časopisu *Afirmator*, stoji: »Ivo Tartaglia je podržavao rad Jugoslovenske Radikalno-seljačke demokratije (JRSD). Po osnivanju Jugoslovenske nacionalne stranke, 20. jula 1933. godine, uključio se u njen rad i postao jedan od njenih najuglednijih članova sa prostora Dalmacije. Podržavao je davanje širokih samouprava srezovima, opštinama i banovinama, ali se nije slagao sa federalizacijom zemlje, jer je smatrao da to može, sa vremenom dovesti do njenog raslojavanja na praktično nekoliko država. Bio je veoma kritičan prema formiranju Banovine Hrvatske, jer je smatrao da njeno postojanje ne odgovara istorijskim činjenicama i da ono ruši jedinstvo Jugoslavena i Kraljevine Jugoslavije.«⁵

Po svemu sudeći, mnogi od ovih navoda Snežane Ilić nisu točni, što će se pokazati dalje u ovom članku. No, to ne znači da u njemu ne postoji »zrna istine«. I dalje ostaje pitanje pravilnog historiografskog vrednovanja političkog djelovanja Ive Tartaglie, toga »dalmatinskog Kršnjavija« s tragičnom sudbinom u represivnom razdoblju jugoslavenskog komunizma.⁶ Danas, svakako, ne smijemo dozvoliti »retuširanja« već moramo pokušati slobodno progovoriti o kontroverzama naše prošlosti pa i o njezinim kontroverznim likovima.

---

⁴ <http://www.novosti.com/2013/10/retusirani-tartaglia/> (12. XII. 2013.)

⁵ <http://afirmator.org/zaboravljeni-dalmatinski-intelektualac-dr-ivo-tartalja/> (12. XII. 2013.). Ivo Tartaglia nikada nije bio član JNS-a, iako je JNS špekulirao s njegovim imenom na općinskim izborima 1934., što je Tartaglia otklonio. Vidi: »Akcija JNS za općinske izbore«, *Jadranski dnevnik*, br. 108, 26. VII. 1934., str. 6. Doduše, autorica se u svom članku poziva na izvore u Rukopisnom odjeljenju Matice srpske u Novom Sadu na fondove: Jugoslovenske nacionalne stranke, Demokratske stranke i Samostalne demokratske stranke. To bi svakako trebalo provjeriti.

⁶ Ivo Tartaglia umro je u leopoglavskoj kaznionici 1949. godine od posljedica loših zatvorskih uvjeta, a inače je bio bolestan čovjek. I danas nije riješena enigma zašto je točno Tartaglia osuđen, usprkos poznatim navodima iz optužnice. Upravo su se ljudi slične političke prošlosti i jugoslavenskog političkog habitusa, poput političara Hinka Krizmana, Josipa Smodlake, Ljube Leontića, književnika Ive Andrića (donekle i banova Savske banovine Ive Perovića i Marka Kostrenčića) vrlo dobro snašli u uvjetima novog komunističkog režima. Prema nekim pretpostavkama, radi se o osobnoj osveti neke osobe na vrhu ili želje vlasti da se dokopaju bogate Tartagline knjižnice.

POLITIČKO DJELOVANJE IVE TARTAGLIE DO 1918. GODINE

Ovdje bih ukratko izdvojio neke činjenice koje opisuju njegov životni i politički put. Glavni politički pravac koji je mladi Tartaglia⁷ slijedio zajedno s većinom intelektualnih krugova iz Dalmacije krajem XIX. stoljeća bila je ideja jugoslavenstva koja će, nasuprot drugorazrednom položaju hrvatskog naroda i Dalmacije u Austro-Ugarskoj, kako su to romantičarski dalmatinski intelektualci zamišljali, omogućiti rješavanje gorućih problema dalmatinskog društva i ostvariti njegovu modernizaciju. Ne treba zaboraviti da je jugoslavenstvo, osim svoje nadnacionalne ideologije, propagiralo i posvemašnju modernizaciju i industrijalizaciju zaostalog dalmatinskog društva. Čarobna formula »jugoslavenstvo i modernizacija« očit je rano općinila mladog Tartagliu. Prema Antiću, zbog odnosa stvarne političke moći u okruženju (Austro-Ugarska, Italija, Srbija) i svijesti manjka (slabosti) hrvatske moći u sukobu s tim neprijateljskim okruženjem, a u cilju povećanja te hrvatske moći, jugoslavenstvo se u Hrvata javlja kao nada i spas. Kada svemu dodamo i mnogo romantičarskog nacionalnog idealizma, te stvarnu i stalnu opasnost talijanskih pretenzija i srpskog »malog rješenja« na hrvatske zemlje u Dalmaciji, neće nas začuditi zašto je jugoslavenstvo zadobilo prednost i postalo dominantna nacionalna ideologija kod Hrvata do Prvog svjetskog rata.⁸

Svoj politički put mladi Ivo Tartaglia počinje dakle u okviru Supilove »politike novog kursa« kao jedan od prvaka nove Hrvatske demokratske stranke (HDS) osnovane 1905. godine, kojoj je mentor i osnivač bio poznati dalmatinski političar Josip Smodlaka. Program stranke može se podijeliti na dva dijela: na temeljne misli koje govore o narodnom jedinstvu Hrvata i Srba, naroda s dva ravnopravna imena, te o pravu svakog naroda na nezavisnost, sjedinjenje Dalmacije s Banskom Hrvatskom, te drugom dijelu koji govori o političkim i građanskim slobodama, borbi za narodnu prosvjetu i socijalnu pravdu.⁹ Nakon Smodlake, Tartaglia preuzima vođenje stranačkog glasila *Slobode* u kojem piše mnoge članke o konkretnim problemima dalmatinskog društva i tumači ideologiju stranke.¹⁰

---

⁷ Obitelj Tartaglia jedna je od najstarijih i najuglednijih obitelji u Splitu sa stoljetnom tradicijom života u gradu. Više u: Siniša TARTAGLIA, *Obitelj Tartaglia i Split – neraskidive veze 1150.-2010.*, Split, 2011.

⁸ Ovdje ću od goleme literature o tom problemu navesti samo ova djela te u njima pogledati popis literature: Aleksandar JAKIR, *Dalmatien zwischen den Weltkriegen. Agrarische und urbane Lebenswelt und das Scheitern der jugoslawischen Integration*, München, 1999.; Ljubomir ANTIĆ, »Nacionalna ideologija jugoslavenstva kod Hrvata u dvadesetom stoljeću«, *Hrvatska politika u XX. stoljeću*, Zagreb, 2006., 35-67.

⁹ Tereza GANZA-ARAS, *Politika »novoga kursa« dalmatinskih pravaša oko Supila i Trumbića*, Split, 1992., 286-287.

¹⁰ Detaljnu bibliografiju dr. Ive Tartaglie vidi u: Norka MACHIEDO-MLADINIĆ, *Životni put Ive Tartaglie*, Split, 2001., 209-217. Također detaljni popis arhivske ostavštine Ive Tartaglie vidi u: *Dr. Ivo Tartaglia 1880.-1949. Arhiv dr. Ive Tartaglie u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu*, Split, 2013.

Godine 1906. dolazi do fuzije HDS-a s Hrvatskom naprednom strankom (HNS) iz Zagreba u novu Hrvatsku pučku naprednu stranku (HPNS). U ovoj stranačkoj formaciji mladi Tartaglia će dočekati godine Prvog svjetskog rata.¹¹ Tijekom rata, Ivo Tartaglia proživljava teške dane, preseljavan je iz tamnice u tamnicu (većinom je proveo zatočeništvo u mariborskoj kaznionici) kao opasan protivnik Habsburškog Imperija.¹² Usprkos tim teškim trenucima, važno je ovdje naglasiti da Ivo Tartaglia nikada nije dijelio radikalna stajališta svoga mlađega brata Oskara Tartaglie u jugoslavenskom pitanju – Oskar Tartaglia je postao prvim katolikom, Hrvatom, Dalmatincem članom srpskog udruženja »Ujedinjenje ili smrt«, iako je poput brata prošao, kao što je već spomenuto, mnoge austrijske tamnice tijekom Prvog svjetskog rata.¹³

U NOVOJ DRŽAVI – IZMEĐU JUGOSLAVENSTVA I »HRVATSKOG PITANJA«

Stvaranjem nove jugoslavenske države Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, donošenjem Vidovdanskog ustava 1921. godine i oblikovanjem centralističke i unitarističke države te otvaranjem »hrvatskog pitanja« otvorio se sukob između centralista i decentralista (federalista) na jugoslavenskoj političkoj pozornici. Takvim stanjem Tartaglia nije bio zadovoljan, težio je pravom hrvatsko-srpskom narodnom sporazumu. Iako je pristupio Demokratskoj stranci Ljube Davidovića, više djeluje kao njezin disident i pokušava biti izvan stranaka.¹⁴

Sporazum je, prema Tartaglinom članku u *Srpskom književnom glasniku* (SKG), trebao biti načelom nedodirljivosti državnog jedinstva, ali bi morao dovesti do očuvanja povijesnih pokrajina u državi kojim bi se dopustila određena razina samouprave (pokrajinski sabor i vlada), ali pod nadzorom središnje vlasti. Prema Tartaglinim riječima, u »Anketi o srpsko-hrvatskim odnosima« u SKG-u iz 1922. godine: »država bi bila jedinstvena, ali i decentralisana sa širokim pokrajinskim samoupravama«. ¹⁵ Usprkos tome što se nije slagao s postojećim državnim uređenjem, Tartaglia je iskazivao dužno poštovanje prema kralju Aleksandru Karađor-

---

¹¹ Vidi detaljnije u: N. MACHIEDO-MLADINIĆ, *Životni put Ive Tartaglie*, 28-48.

¹² Vidi: »Jedna dvadesetogodišnjica (sastanak i proslava dvadesetogodišnjih bivših c. kr. austrijskih veleizdajnika, talaca, interniraca, utamničnika i osuđenika)«, *Jadranski dnevnik*, br. 33, 28. IV. 1934., 11.

¹³ Oskar TARTAGLIA, *Veleizdajnik (moje uspomene iz borbe protiv crno-žutog orla)*, Split-Zagreb, 1928. Vidi i: Norka MACHIEDO-MLADINIĆ, »Oskar Tartaglia: od jugoslavenskog nacionalista do žrtve komunističke represije«, *Časopis za suvremenu povijest*, 3, 2003., 903-920.

¹⁴ Hrvoje MATKOVIĆ, *Svetozar Pribićević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature*, Zagreb, 1972., 61.

¹⁵ Ivo TARTAGLIA, »Naši državni problemi«, *Srpski književni glasnik*, knjiga 6, III., 1922., 37-39.

đeviću i instituciji monarhije. Unatoč svom intimnom neslaganju s postojećom političkom situacijom u državi, Tartaglia je 20-ih i dijelom 30-ih godina XX. stoljeća moćan politički faktor u Splitu te očito član unitarističkog kruga splitskih intelektualaca. Uz to, Tartaglia je predsjednik unitarističke organizacije Jadranska straža koja nastaje radi obrane hrvatske Jadranske obale od talijanskih presizanja. On je također i ugledan član masonske lože »Jadran« u Splitu koja je također bila okupljalište integralističkih političara i znanstvenika.¹⁶

Tartaglia ulazi u politički život kao oportunist i građanski liberal u vrijeme sukoba jugoslavenskog unitarizma i hrvatske nacionalne ideje te se on neminovno izolira od stvarnog stanja svijesti goleme većine naroda. Isto tako, Tartaglia sebe vidi kao modernizatora i integratora splitske sredine koji će oko sebe okupiti ljude bez obzira na politička opredjeljenja, smatrajući da je prihvatljiv većini građana Splita kao gradonačelnik koji s unutrašnjim zanosom rješava komunalnu problematiku grada i kao graditelj »novoga grada Splita«, jednog od središta jugoslavenske države i pomorskog središta Jadrana. Unatoč tome, Tartaglia je svjestan problema koji muče jugoslavensku državu te traži »jednostavno rješenje« tragičnih unutrašnjih nacionalnih sukoba. Stoga je upravo proglašenje šestosiječanjske dikature 1929. godine nakon razdoblja pseudoparlamentarizma Tartaglia shvatio kao početak novog doba u kojem će biti ispravljene greške iz prethodnih razdoblja. U tome, kao što znamo, nije bio usamljen. Međutim, vrlo brzo nakon što je prihvatio čast bana Primorske banovine na direktan nagovor kralja Aleksandra, Tartaglia je uvidio da su njegova očekivanja bila isprazna. Ostavka Ive Tartaglie na bansku dužnost na vlastiti zahtjev uvažena je od kralja Aleksandra početkom srpnja 1932. godine.¹⁷

IVO TARTAGLIA I ČASOPIS *NOVA EVROPA* MILANA ĆURČINA

Upravo je u tom razdoblju, nakon ostavke na mjesto bana Primorske banovine, Tartaglia oko 1933./34. godine intenzivirao svoje veze s Milanom Ćurčinom,¹⁸ vlasnikom lista *Nova Evropa*, s kojim je održavao sporadičnu vezu još od polovice

---

¹⁶ Zoran D. NENEZIĆ, *Masoni u Jugoslaviji (1764.-1980.)*, Beograd, 1987., 610. Nenezić piše da je Tartaglia 1927. dobio »razrješnicu«.

¹⁷ »Promjena banstva u Splitu i Cetinju«, *Novo doba*, br. 153, 4. VII. 1932., 2.

¹⁸ Milan Ćurčin (Pančevo, 14. XI. 1880. – Zagreb, 20. I. 1960.), književnik i izdavač. Studirao germanistiku i slavistiku u Beču, gdje je 1905. i doktorirao (*Das serbische Volkslied in der deutsche Literatur*). Do 1914. pisao je pjesme (*Pesme*, 1906.) i bio profesor na Univerzitetu u Beogradu. Za vrijeme Prvog svjetskog rata djeluje u Londonu oko Jugoslavenskog odbora u »propagandnom birou« i vodi fond srpskog poslanstva. Nakon Prvog svjetskog rata pokreće u Zagrebu časopis *Nova Evropa* koji vodi dva puna desetljeća (1920.-41.). Prije umirovljenja (1954.), kraće je vrijeme bio redaktor u Leksikografskom zavodu.

20-ih godina posebno preko svoga prijatelja slavnog kipara Ivana Meštrovića i njegova kruga, te kasnije preko svoga lista *Jadranskog dnevnika*. Ta je veza prema osobi Milana Ćurčina, prema priloženim pismima koji su ostali sačuvani u fondu Nacionalne knjižnice u Zagrebu (u prilogu ovog članka), bila dosta štura i u njima nema prijateljske bliskosti i osobnog sentimenta. Ivo Tartaglia je više preko Meštrovića bio povezan sa »Ćurčinovim krugom« oko *Nove Evrope*. Zbližavanje Tartaglie i Ćurčina zbilo se u vrijeme Drugog svjetskog rata kada Ćurčin boravi (skriva se od ustaša) sa svojom obitelji u domu Ivana Meštrovića na Mejama u Splitu, a Tartaglia mu pomaže financijski i na svaki drugi način. U to vrijeme vode mnoge osobne razgovore suočeni s nesrećom koja ih je pogodila (Tartaglia je bio interniran u razdoblju od studenoga 1941. do svibnja 1942. na Liparima u Italiji).¹⁹

Oko intelektualnog i utjecajnog časopisa *Nove Evrope*,²⁰ pokrenutog 1920. godine, uglavnom su se okupljali javni i kulturni djelatnici integralno-jugoslavenske orijentacije mahom stranački neopredijeljeni, ali politički angažirani. U zagrebačkom proeuropskom časopisu postojala je težnja da se sagledaju brojni i različiti problemi jugoslavenske monarhističko-unitarne države, opće zaostalosti i zapuštenosti i teškog socijalnog položaja stanovništva između dva svjetska rata.

U odnosu na drugu kulturnu periodiku toga vremena, *Nova Evropa* je, osim kontinuiteta u izlaženju, imala i visok nivo, veliki tiraž i veliki broj čitatelja (većinom intelektualaca), nastojeći da široj javnosti nametne svoje poglede na državu i društvo. Iako nije bila sluškinja tadašnje politike i ideologije, ipak je njezina moć u rješavanju aktualnih pitanja i problema društva bila prilično ograničena. Tu ograničenost nametali su i vlastiti pogledi časopisa, zakonska regulativa ondašnje države, cenzura i autocenzura. Iako glasilo intelektualne elite, ova publikacija nije mogla odgovoriti na sve izazove ondašnje društvene stvarnosti, pogotovo na stvaranje utjecaja na cijelu državu i društvo. No, to nije ograničavalo ambicije njegova pokretača Milana Ćurčina i njegova kruga oko časopisa, da na neki način postane pokretač i medijator u rješavanju nagomilanih problema u državi.²¹

---

¹⁹ Ivan MEŠTROVIĆ, *Uspomene na političke ljude i događaje*, Zagreb, 1969., 272. Godine 1945. Tartaglia je opisao svoje dane internacije na Liparima u spisu »Lipari 1941.« koji je objavljen u splitskom časopisu *Kulturna baština* 1997., br. 28-29, 215-229. Više o odnosima Tartaglie i Ćurčina vidi u: Marija MEŠTROVIĆ, *Život i djelo Ivana Meštrovića*, Zagreb, 2011.

²⁰ *Nova Evropa* bio je jedan od najvažnijih i najutjecajnijih jugoslavenskih (hrvatskih) časopisa između dva svjetska rata. Izlazio je u Zagrebu u razdoblju od 1920. do 1941. godine. Njegov utemeljitelj i izdavač Milan Ćurčin koncipirao je časopis prema svom uzoru istoimenom britanskom časopisu *The New Europe* (1916. – 1920.) britanskog povjesničara i političkog aktivista Roberta Williama Setona-Watsona.

²¹ O usmjerenju i političkim stremljenjima u *Novoj Evropi* vidi: *Nova Evropa 1920-1941. Zbornik radova*, Beograd, 2010. Posebno ove članke: Marija CINBORI, »Časopis *Nova Evropa* (1920-1940) Milana Ćurčina« (13-24), Jovo BAKIĆ, »*Nova Evropa*: između prečanskog integralnog i hrvatskog minimalnog jugoslavenstva« (107-122), Sofija BOŽIĆ,

Nakon što su u jugoslavenskoj državi izbile sve njezine suprotnosti, u redovima intelektualaca oko *Nove Evrope* došlo je do usuglašavanja potrebe njihova organiziranja, u svrsi i mogućnosti da se taj njihov krug pojavi kao mogući arbitar, posrednik ili možda kao direktni sudionik u razrješavanju unutarnjih, uglavnom nacionalnih suprotnosti u državi. Prvi takav korak bio je »Zagrebački memorandum« iz 1934. godine kojemu je, prema Meštroviću, inicijator bio baš Tartaglia. U Trumbićevim bilješkama stoji da mu je Meštrović krajem kolovoza 1933. najavio dolazak I. Tartaglie i don Frane Bulića s idejom »o jednom apelu koji bi potpisali stotinjak najuglednijih ličnosti, na čelu s don Franom, a u suglasnosti s Mačekom i Trumbićem«. Prema Meštroviću, to je bila ideja Tartaglie još od prošle godine (dakle 1932., op. Ž. K.), ali ju je on odbacio kao neoportunu, a zato se za nju sada zalaže don Frane Bulić.²² Prema svemu sudeći, Tartaglia se odlučio na taj korak nakon nekoliko razgovora (audijencija) s kraljem Aleksandrom, za kojega je Tartaglia bio uvjeren da nije dobro upućen u stanje u »svojoj« državi za vrijeme diktature. Ovdje možemo špekulirati koliko je Tartaglia na neki način idealizirao Aleksandra i kuću Karađorđevića, ali, na žalost, za sada ne postoje njegovi intimni zapisi o kralju Aleksandru. Uglavnom, Tartaglia je naglašavao u Meštrovićevom krugu: »da je kralj blijed, da izgleda starački, da jadikuje da ga ide zlo i da (citi-
rajući kralja) bez izravnjanja s Hrvatima, ne ide nikako«. ²³ Slično razmišlja i dr. Ivo Politeo »da se pred Kraljem u mnogome tajila istina«. ²⁴

Takvom njegovu stavu pomogli su i razgovori s utjecajnim generalom Petrom Živkovićem koji je u njegovu društvu često izjavljivao kako ima »razumijevanja za hrvatsko pitanje, da bi se stvari mogle urediti« i da njega, Živkovića, ne plaši »riječ federacija«. Tartaglia se u razgovoru s generalom Živkovićem, već dakle u travnju 1935., zalaže za neku vrst federativnog uređenja države. Razgovor je slijedio ovako, prema zabilješci Trumbića: »Na Živkovićevo pitanje o razgraničenju Tartaglia je izjavio da hrvatski krajevi (Hrvatska sa Slavonijom i Dalmacija) treba da budu jedna cjelina. Pošto je Živković primijetio da Srbija bude glomazna, Tartaglia je uzvratio da Bosna i Hercegovina treba da budu samostalna jedinica, a stvar je Srbije da li će dati zasebni položaj i Crnoj Gori. Živković se interesirao da li je opće raspoloženje i mišljenje da Dalmacija treba biti sastavni dio Hrvatske, našto mu je Tartaglia odgovorio, da se može naći samo pojedinac koji govori drugačije«. ²⁵ Svakako da treba biti oprezan o pravim motivima takvog Živkovićeve stajališta s obzirom na njegovu prošlost kao nositelja monarhističkog

---

»Milan Čurčin između srpstva, hrvatstva i jugoslavenstva« (123-138), »Nenad MAKULJEVIĆ, »U ime jugoslavenstva: Ivan Meštrović u *Novoj Evropi*« (589-602).

²² Ljubo BOBAN, »Zagrebački memorandum« (1934.), *Zbornik Historijskog instituta Slavonije*, 7-8, 1970., 290.

²³ Ljubo BOBAN, *Maček i politika HSS 1928.-1941.*, I., Zagreb, 1974., 134. Radi se o bilješci Trumbića od 15. III. 1932.

²⁴ Ivo POLITEO, »Zagrebački memorandum«, *Nova Evropa*, br. 7, 1935., 197-198.

²⁵ Ljubo BOBAN, *Maček i politika HSS 1928.-1941.*, I., 171, 186.

šestosiječanjskog režima i vođu »vojne klike« pri Dvoru, koji je i dalje imao velike ambicije da postane predsjednik vlade Kraljevine Jugoslavije.

Dakle, krajem 1934. pokrenuta je široka akcija oko izrade »Zagrebačkog memoranduma« od intelektualaca iz kruga *Nove Evrope* Milana Ćurčina i Meštrovićevog kruga, da bi ga na kraju potpisalo 39 hrvatskih i slovenskih intelektualaca (nadbiskup A. Bauer, Alojzije Stepinac, S. Ritig, I. Meštrović, M. Rojc, I. Politeo, T. Tomljenović, M. Ćurčin i dr.).²⁶ Prema Mladinić, postoji hipoteza da je tekst memoranduma napisao sam Tartaglia, što nije baš vjerojatno.²⁷ Stjecajem okolnosti, nakon ubojstva kralja Aleksandra u listopadu 1934., akcija nije zaustavljena, tekst memoranduma je predan knezu namjesniku Pavlu. U delegaciji koja je predala memorandum bio je i dr. Ivo Tartaglia.²⁸

Iz teksta memoranduma proizlaze i tadašnje Tartagline teze, potpisnici »su za ovu državu, ali protiv postojećeg stanja u državi«. U njemu se potpisnici zalažu za zakonitost, ublažavanje cenzure, amnestiju političkih zatvorenika, tajno glasovanje itd. No, kako je primijetio Josip Horvat, a kasnije i Ljubo Boban, memorandum je bio umjerenjački, jer je zapravo tražio poštovanje zakonitosti unutar postojećeg sustava, a i većina samih potpisnika bili su, po Bobanu, suradnici šestosiječanjskog režima, te nisu željeli ili mogli izreći težnju za nekim radikalnijim promjenama.²⁹

Na toj liniji bio je i Tartaglia, koji se tada nalazi u određenom raskoraku između režima i ljudi u kojima se formirao kao političar i zahtjeva vođe HSS-a Vlatka Mačeka za rješanjem »hrvatskog pitanja«. Potpisnici »memoranduma« bili su izvrgnuti žestokim napadima režima, posebno JNS-a i režimskih listova u kojima su optuženi za defetizam i pisanje »protudržavnog akta«. Tartaglia je napade doživio i od strane masonskih krugova, posebno povjesničara Viktora Novaka, koji mu zamjera da se previše »slizao« s protivnicima države: »Eto, s takvim ljudima Tartaglia ide zajedno«.³⁰ Zbog toga su potpisnici »memoranduma« osjetili

---

²⁶ Beogradski vladajući i oporbeni krugovi smatrali su za inicijatora i pravog pokretača »Zagrebačkog memoranduma« upravo Milana Ćurčina koji je bio u bliskim odnosima s knezom Pavlom još iz londonskog razdoblja. U početku su spomenuti krugovi mislili da je sam princ Pavle naručio spomenuti tekst, ali kada je provedena hajka protiv njegovih potpisnika, to je demantiralo cijelu stvar. Ipak, sumnje su ostale. Vidi: Dragoljub JOVANOVIĆ, *Političke uspomene. Propovedi*, III., Beograd, 1997., 90-91. Isto govori i mason Dragutin Šaj. Z. D. NENEZIĆ, *Masoni u Jugoslaviji (1764.-1980.)*, 423-424.

²⁷ Prema Meštroviću, »nastavili smo nas nekoliko prijatelja, da izradujemo već započeti memorandum«. Očito je »memorandumu« kumovalo više pisaca. I. MEŠTROVIĆ, n. dj., 244.

²⁸ Zanimljivo, postoji podatak da je Tartaglia dan nakon odlaska kralja Aleksandra u Francusku (dakle 10. listopada 1934.) dobio poruku da se na kralja sprema atentat »i da je ptica neće stići živ u Pariz«. Sadržaj pisma je odmah poslan predsjedniku vlade Uzunoviću, ali ništa nije poduzeto. Vidi: Branislav GLIGORIJEVIĆ, *Kralj Aleksandar Karađorđević u evropskoj politici*, III., Beograd, 2010., 300.

²⁹ LJ. BOBAN, Zagrebački memorandum (1934.), n. dj., 308-309.

³⁰ Z. D. NENEZIĆ, *Masoni u Jugoslaviji (1764-1980)*, 425.

potrebu da se očituju o razlozima njegova stvaranja. U članku u beogradskoj *Politici*, koji potpisuju dr. Ivo Tartaglia, dr. Ivo Politeo i dr. Želimir Mažuranić, stoji: »Polazna točka zagrebačkog memoranduma (...) je protest protiv neistine, (...) da ima dosta Jugoslavena, naročito među Hrvatima, koji su protiv ove države. (...) Ovaj memorandum suprostavlja (...) kao osnovnu istinu da smo svi za ovu državu. (...) Memorandum nije imao zadatak do donese politički program, on nije bio određen za diskuciju u javnosti, već je imao samo da svrati pozornost nosiocima najviše vlasti u državi na neke potrebne mjere.«³¹

Na osnovi svega navedenoga, izgleda da se tijekom 1935. godine Tartaglia »prelomio« u svom političkom razmišljanju, te i Boban primjećuje da je jedan dio potpisnika Memoranduma bio spreman svoje približavanje Hrvatskoj seljačkoj stranci još više produbiti.³² To potvrđuje i pismo bana Primorske banovine Josipa Jablanovića ministru unutarnjih poslova Antonu Korošcu. Tartagli je u lipnju 1935. opet ponuđeno banstvo Primorske banovine, pri čemu su značajno pomogli beogradski i zagrebački masonski krugovi, Tartaglini prijatelji, koji su većina bili i suradnici *Nove Evrope*. Radikalni ban Josip Jablanović javlja da je Tartaglia oputovao za Beograd te odmah reagirao ponudivši splitskog načelnika Mihovila Kargotića za bana, dok je Korošec u vladinim krugovima lobirao protiv »framasona« Tartaglie. No, izgleda da je Tartaglia ponudu sam odbio, jer je krenuo drugim pravcem, približavanju hrvatskim nacionalnim ciljevima.³³

Od tada se Tartaglia bavi odvjetništvom koje zapravo nikada nije ni napustio, te preko svoga prohaesesovskog lista *Jadranskog dnevnika* uspostavlja još čvršće veze s *Novom Evropom* i Milanom Ćurčinom. Znakovito je da Tartaglia za glavnog urednika *Jadranskog dnevnika* koji pokreće 1934. godine uzima Šerifa Šehovića, dotadašnjeg urednika Radićevog *Doma* čime daje jasnu poruku vodstvu HSS-a. *Jadranski dnevnik*, a i sam Tartaglia svojim člancima počinje s napadima na splitski integralistički list *Novo doba* pri čemu počinje svojevrsni novinski rat.³⁴ Raskid s unitarističkim jugoslavenstvom može se vidjeti i na osobnoj razini u odnosu Tartaglie prema obiteljskom prijatelju Luji Vojnoviću, poznatom jugoslavenskom unitaristu, jer je njegov *Jadranski dnevnik* oštro napao Vojnovićevu knjigu *Histoire de Dalmatie* izdanu na francuskom jeziku u dva sveska u Parizu 1934. godine. U svom pismu Tartagli od 2. svibnja 1935. godine Vojnović ga žestoko napada zbog takvog pristupa i zamjera mu prijateljstvo s njim jer je on »kao vlasnik« morao spriječiti objavljivanje takvog »surovog, uvredljivog i nelojalnog

---

³¹ »Potpisnici Zagrebačkog memoranduma o sadržini i cilju svoje peticije«, *Politika*, br. 9548, 15. XII. 1934., 1. Vidi i: »Potpisnici zagrebačkog memoranduma o cilju svoje peticije«, *Jadranski dnevnik*, br. 229, 15. XII. 1934., 2.

³² LJ. BOBAN, Zagrebački memorandum (1934.), n. dj., 311.

³³ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), Ostavština Antona Korošca 1919.-1940., kut. 4. Gradivo iz političkog djelovanja, pismo bana J. Jablanovića A. Korošcu 26. VI. 1935.

³⁴ »G. Dr. Tartaglia nam odgovara...«, *Novo doba*, br. 112., 15. V. 1937., 2.

članka«. ³⁵ Međutim, to ne znači da je vodstvo HSS-a prihvatilo Tartagliu u svoje redove; ono to nije učinilo javno, već je samo došlo do stanovitog približavanja na relaciji Maček – Tartaglia, pri čemu se glavni dnevnik HSS-a *Hrvatski dnevnik* nije »žacao« da u niz navrata »predbaci« Tartagli njegovu ulogu za vrijeme šestosiječanjske diktature kada je kao ban »gušio slobodu štampe«. Mnogi prvaci HSS-a i dalje su smatrali Tartagliu nepouzdanim i »dvorskim čovjekom«. ³⁶

Suradnja Tartaglie sa Ćurčinom nastavlja se i u »Anketi Nove Evrope« o aktualnim problemima Jugoslavije. Početkom 1936. u *Novoj Evropi* izlazi zapažen Tartaglin članak »Problem Jugoslavije«. Njegov članak je od niza odgovora na isto pitanje u »Anketi« bio značajan, ne toliko zbog analize stanja, koliko po predloženom rješenju hrvatskog pitanja. Centralizam i unitarizam imali su po Jugoslaviju pogubne posljedice, piše Tartaglia, jer to stanje Hrvati nikada nisu prihvatili. Tartaglia naglašava da je hrvatsko pitanje samo prividno hrvatsko, te da se kao takvo ne može riješiti kao posebno hrvatsko pitanje, već da je hrvatsko pitanje zapravo jugoslavensko pitanje. Tartaglia ističe da je hrvatsko pitanje zapravo pitanje uređenja cijele države, koju treba urediti na demokratskim osnovama. Ovdje Tartaglia već prelazi na federalističke elemente državne zajednice, na »našu složenu državu«, predlažući banovine kao posebne jedinice u nacionalnom, kulturnom, privrednom i svakom drugom pogledu, ostavljajući centru samo one poslove koji su neophodni za državnu cjelinu. Ovakvim preuređenjem – zaključuje Tartaglia – »bilo bi riješeno ne samo hrvatsko već i srpsko i slovenačko pitanje, a što je glavno bio bi riješen problem Jugoslavije«. ³⁷

Sljedeće 1937. godine Tartaglia se javlja i kao član grupe oko Ćurčina i *Nove Evrope* i kao potpisnik »Prijedloga Nacrta novog ustava« u kojem su nekadašnji potpisnici »Zagrebačkog memoranduma« napravili korak dalje. Nacrt u svom uvodu ističe činjenicu da »Vlatko Maček danas predstavlja sve Hrvate i veliku većinu prečana, jer je nosilac njihovih zahtjeva« i predlaže stvaranje složene države, podijeljene na tri nacionalne jedinice: Hrvatsku (predratni teritorij Hrvatske, Dalmacija i Međimurje), Srpsku (predratna Srbija i predratna Crna Gora) i Slovenačku (Dravska banovina) i dvije mješovitog nacionalnog karaktera (BiH i Vojvodinu), radi težnje da se uspješno riješi hrvatsko-srpski spor oko tih pokrajina. ³⁸ Nesumnjivo da *Nova Evropa* prihvaća realnost – u to vrijeme dolazi u hr-

---

³⁵ Hrvatski državni arhiv (HDA), Osobni fond Luje Vojnovića, kut. 32., pismo Vojnovića Tartagli, 2. V. 1935. Vojnovićevu knjigu u *Jadranskom dnevniku* kritički je obradio Ante Belas, profesor povijesti iz Kotora. Svi njegovi članci su kasnije izašli u knjizi Ante BELAS, *Hrvatska povijest u Vojnovićevoj Histoire de Dalmatie*, Split, 1935. Nasuprot *Jadranskom dnevniku*, splitski integralistički list *Novo Doba* afirmativno je pisao o Vojnovićevoj knjizi.

³⁶ »Kad je završila polemika *Hrvatskog dnevnika* i *Hrvatske straže*«, *Novo doba*, br. 179., 1. VIII. 1936., 9.

³⁷ Ivo TARTAGLIA, »Problem Jugoslavije«, *Nova Evropa*, br. 2., 1936., 38.-42.

³⁸ »Jedan Prijedlog za Nacrt ustava«, *Nova Evropa*, br. 7-8, 1937., 228-230. Više o tome u: Hrvoje MATKOVIĆ, »Pokušaj rješavanja *hrvatskog pitanja* u periodu 1935-1939.«,

vatskim krajevima, uvjetno rečeno, do naglašene rekroatizacije, jugoslavenstvo se povlači pred hrvatstvom. Prema Ljubomiru Antiću: »do toga dolazi spontano, bez posebnoga programa ili ideologije. Hrvatstvo se jednostavno živi bez nekog problematiziranja, a jugoslavenstvo preživljava u oazama poput kruga oko časopisa *Nova Evropa* ili nekih udruga poput Narodne obrane ili terorističke Orjune.«³⁹

Nakon 1938., Tartaglia održava i dalje prisne odnose s Meštovićevim krugom te ljudima oko *Nove Evrope*, ali ujedno dolazi i do približavanja Mačeku i njegovoj politici, što se vidi u čestim posjetima Tartaglie Mačeku zajedno s Meštovićem, pri čemu mu se Maček povjerava oko aktualnih događaja (npr. povratak Mile Budaka u zemlju itd.). Dolazi do približavanja i suradnje Jadranske straže čiji je Tartaglia osnivač i dugogodišnji predsjednik i Hrvatske seljačke zaštite (HSZ), paravojne organizacije HSS-a.⁴⁰ Prema Trumbićevim bilješkama (izvor Meštović), Tartaglia se svim silama trudio zadržati centralu Jadranske straže u Splitu od pritiska iz Srbije da se centrala prenese u Beograd, prema Tartaglinim riječima delegatima J.S. iz Srbije: »J.S. je naša institucija i borit ćemo se do kraja za nju«.⁴¹

Početkom 1938. Tartaglia zajedno s Meštovićem posjećuje Mačeka u Kupincu te mu izlaže problem i važnost Jadranske straže i njezine imovine za hrvatski narod i traži od Mačeka da svojim ljudima popuni pojedine oblasne odbore Jadranske straže. U slučaju da Maček ne pristane na njegov prijedlog, Tartaglia, pod velikim beogradskim pritiskom koji se srušio na njega, prijeti da će se »svega odreći i sve napustiti«. Maček pristaje i angažira Augusta Košutića da ispita taj problem. Osim toga, Tartaglia i Meštović su na tom sastanku tražili od Mačeka aktivniju politiku prema međunarodnim okolnostima, što je Maček odbio.⁴²

Nešto kasnije je dogovoreno s Mačekom da će 25. lipnja 1938., prilikom otvorenja izložbe Jadranske straže u Zagrebu, umjesto da ban protokolarno otvori izložbu, izložbu otvoriti upravo Maček koji će se tu kao »slučajno naći« te će ga predsjednik Zbora Erber pozvati kao »narodnog vođu« da otvori izložbu. Sklapanje sporazuma Cvetković-Maček 26. kolovoza 1939. Pozdravili su Tartaglia i Jadranska straža jer će konačno biti »uklonjena međusobna trvenja između Hrvata, Srba i Slovenaca i utrt put novoj eri i boljem životu«.⁴³ Najbolji primjer praktičnog djelovanja u smislu podržavanja Sporazuma Cvetković-Maček i projekt samostalnosti Banovine Hrvatske bilo je Tartaglino podržavanje prijedloga mjesnog odbora

---

Zbornik Historijskog instituta Slavonije, br. 1, 1963., 237-258.

³⁹ Ljubomir ANTIĆ, »Prve reakcije u Hrvatskoj na proglašenje diktature kralja Aleksandra«, *Hrvatska između slobode i jugoslavenstva*, Zagreb, 2009., 139.

⁴⁰ Ivo Tartaglia je 1932. objavio knjigu *Na moru je naša sudbina*, Split, 1933., u kojoj je opisao ciljeve i želje Jadranske straže. Više o vezama JS-a i HSZ-a u disertaciji Željko KARAULA, *Hrvatska seljačka zaštita u Kraljevini Jugoslaviji*, 2014.

⁴¹ Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (AHAZU), Zbirka Ante Trumbića, bilješka od 27. VI. 1938.

⁴² AHAZU, Zbirka Ante Trumbića, bilješka od 27. VI. 1938.

⁴³ »Sporazum i naše more«, *Jadranska straža*, br. 10, 1939., 397. Više o »Jadranskoj straži« vidi u: Norka MACHIEDO-MLADINIĆ, *Jadranska straža*, Zagreb, 2005.

Jadranske straže iz Zagreba u prilog reorganizacije odnosno stvaranja posebnog dijela Jadranske straže za Banovinu Hrvatsku.⁴⁴

No, to je već druga tema za raspravu.⁴⁵ U prilogu ovoga rada donosi se 13 pisama Ive Tartaglie Milanu Ćurčinu, dva pisma Jerolima Tartaglie Anti Trumbiću, te pismo bana Primorske banovine Josipa Jablanovića Antonu Korošecu o Tartagli.

---

⁴⁴ Vidi napade srpskih listova: »Protiv federacije u *Jadranskoj straži*«, *Srpska riječ*, br. 6, 7. III. 1940., 4; »Doslednost dr. Ivana Tartalje«, *Srpski glas*, br. 21, 4. IV. 1940., 5.

⁴⁵ Prema jednom razgovoru s povjesničarom Tončijem Šitinom izgleda da je Tartaglia i dalje 1940. održavao veze s Ljubom Davidovićem i Demokratskom strankom te da postoje pisma Tartaglie u Arhivu Jugoslavije u fondu Ljube Davidovića. Trebalo bi istražiti kakve su prirode bile te veze.

PRILOZI

Pisma Ive Tartaglia uredniku časopisa *Nova Evropa* Milanu Ćurčinu u ostavštini Nacionalne knjižnice u Zagrebu (1926. – 1938.)

Pismo 1.⁴⁶

Advokat dr. Ivo Tartaglia⁴⁷

Split 25. X. 1926.

Vrlo cijenjeni gospodine Direktore!

Želeći izkupati zadanu Vam riječ – prilažem Vam članak za »Novu Evropu«. Nastojao sam u kratkim potezima dati bar nekakav pregled koji bi mogli upotrebiti za odnosnu svezku. Prepuštam Vama da odlučite, hoćete li članak upotrebiti.⁴⁸

Srdačno Vas pozdravlja

odani Vam Tartaglia

Pismo 2.⁴⁹

Načelnik Splita⁵⁰

Split, 21. I. 1927.

Štovani gospodine Direktore!

Silno žalim što se nemogu odazvati Vašem pozivu da dodjem na sastanak »Nove Evrope«, tim više što me osobito zanima pitanje pokrajina, o kojem će se na sastanku raspravljati. Ja sam međjutim za 28. ovoga već sazvaio sjednicu Općinskog vijeća i nemogu nikako da se prije tog dana odalečim iz Splita. Ja ću u Zagrebu biti 29. pak ću posjetiti i Vas i Ivana.⁵¹

Srdačno Vas pozdravlja

odani Tartaglia

---

⁴⁶ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (dalje NSK), Zbirka rukopisa i korespondencija (dalje ZRK), Ivo Tartaglia uredništvu »Nove Evrope«, R 7446b, 25. X. 1926.

⁴⁷ Memorandum.

⁴⁸ Radi se o članku: Ivo TARTAGLIA, »Samouprava dalmatinskih gradova. I-III«, *Nova Evropa*, knj. XV, br. 3-4, 11. veljače 1927., 65-72. Članak je inače uvodnik tematskom broju.

⁴⁹ NSK, ZRK, R 7446b, 21. I. 1927.

⁵⁰ Memorandum grada Splita.

⁵¹ Ivan Meštrović.

Pismo 3. (telegram)⁵²

Milan Ćurčin
Zagreb, Mletačka 8.
Split, 26. IX.1929.

Pošaljite molim ekspresno klišej fotografije meštra Ivana.

Dr. Tartaglia

P.S. javljeno depešom, naručeno 26.9.1929., autoportret kliše da pošlje uveče za Tartagliu.⁵³

Dr. Ivo Tartaglia

Split, 28. XI. 1934.

Pismo 4.⁵⁴

Gospodin
Dr. Milan Ćurčin
Zagreb
Preobraženska ulica

Split, 28. XI. 1935.

Lijepo Vas molim da se prigodom božićnih blagdana sjetite lista »Jadranski dnevnik«⁵⁵ koji će izdati posebni božićni broj i da mi za taj broj pošaljete kakav Vaš napis.

Srdačno Vam zahvaljujem i toplo Vas pozdravljam

Vaš Tartaglia

Pismo 5.⁵⁶

Dr. Ivo Tartaglia⁵⁷
Poštovani gospodine Ćurčin,

Split, 1. juni 1935.

Nisam primio ovaj zadnji komad o Meštru.⁵⁸ Ako Vam se desila nesreća koja nas često pogadja, molim Vas pošaljite mi jedan komad.⁵⁹

Srdačno Vas pozdravljam

Tartaglia

17. VI. 1935., poslat br. 4.5./XXVIII.⁶⁰

---

⁵² NSK, ZRK, R 7446b, 28. XI. 1934.

⁵³ Rukom napisao Milan Ćurčin.

⁵⁴ NSK, ZRK, R 7446b, 28. XI. 1935.

⁵⁵ Početkom 1934. u Splitu je počeo izlaziti *Jadranski dnevnik*, izvanstranački list u mnogo čemu naklonjen HSS-u i Vlatku Mačeku. Izdavač je bio dr. Ivo Tartaglia, a urednici Frane Pavešić, Vicko Maslov i Šerif Šehović. Prema riječima samog Tartaglie, list je bio proturežimski nastrojen i služio je ciljevima tadašnje hrvatske oporbe. N. MACHIEDO-MLADINIĆ, 2001., n. dj., 141.

⁵⁶ NSK, ZRK, R 7446b, 17. VI. 1935.

⁵⁷ Memorandum.

⁵⁸ Ivan Meštrović.

⁵⁹ Tartagliu je vjerojatno zanimala polemika Smodlaka-Ćurčin koja se nastavila i u sljedećim brojevima *Nove Evrope*.

⁶⁰ Rukom upisao Ćurčin olovkom.

Pismo 6.⁶¹

Dr. Ivo Tartaglia⁶²

Dragi gospodine Ćurčin,

Molim Vas, zamučite se malo, pa mi pošaljite akt, dopis, uvjerenje ili izjavu državnog tužioštva koju ćete lako pribaviti, ili makar tamošnje policije da članak Zagrebački memorandum, njegov tekst i njegova historija od dr. I. Politea koji je štampan u broju od 26. jula 1933. Nove Evrope nije zaplijenjen.⁶³ Ja hoću da to preštampam, a državni tužioc meni sve tvrdi, da taj članak još uvijek nije prošao cenzuru i da stoga nemože dozvoliti štampanje. Ako ovaj broj uopće nije zaplijenjen možda bi se izjava mogla ograničiti na to da svezka za mjesec juli, broj 26. juna 1933. nije zaplijenjen. Ako mi to budete dostavili biti ću Vam vrlo zahvalan. Mnogo Vas pozdravljam Vaš Tartaglia

Split, 27. VII. 1935.

Pismo 7.⁶⁴

Dr. Ivo Tartaglia

Split, 14. novembra 1935.

Poštovani gospodine Ćurčin,

Molim Vas da priloženo mišljenje o pomorstvu izvolite predati g. dr. Krbeku. Šaljem i mišljenje o željeznicama, jer sam razmišljajući o onom našem predlogu, došao do zaključka da nije ni zdrav ni koristan, pa sam zatražio mišljenje prijatelja stručnjaka.

Donosioc ovog pisma je sin g. Stjepana Vidović, našeg stampara, koji će tamo učiti pravo i prakticirati u štampariji Tipografije. S njime sam nešto udesio glede izvještajne službe Dnevnika iz Zagreba, pa Vas molim da mu budete pri ruci uputama i savjetima.

Napisao sam danas članak za Novu Evropu i htio sam Vam ga večeras poslati, ali sam u zadnji čas odustao od toga iz razloga koje ću Vam usmeno saopćiti. Po

---

⁶¹ NSK, ZRK, R 7446b, 27. VII. 1935.

⁶² Memorandum.

⁶³ Podatak o broju i godini izdavanja Zagrebačkog memoranduma nije točan. Zagrebački memorandum bio je koncipiran već tijekom studenoga 1934., da bi kasnije 1935. bio objavljen u *Novoj Evropi*. Ivo Politeo, »Zagrebački memorandum«, *Nova Evropa*, knj. XXVIII., br. 6, 26. jun 1935., str. 197-205. Osvrt na povijest. Tekst memoranduma i potpisnici.

⁶⁴ NSK, ZRK, R 7446b, 14. XI. 1935.

onome što sam u zadnji čas doznao, nužno je da se prije riješim izvjesne časti, pa tek onda da članka objavim. To će čim prije i uslijediti.⁶⁵

Srdačno pozdravljam Vas i Meštra
Gospodin Tartaglia
dr. Milan Ćurčin
Zagreb

Pismo 8.⁶⁶

Dr. Ivo Tartaglia Splitt, 13. februara 1936.

Poštovani gospodine doktore,

Molim Vas da u mojem članku obavite korekturu prema priloženom tisku. Imaju se brisati na prvoj stranici riječi »takozvani« i »ekskluzivno«, na drugoj treba nadodati riječ »nacionalno« i sasvim brisati zadnju rečenicu.

Mnogo pozdravljam Vas i Meštra.

Gospodin Tartaglia
dr. Milan Ćurčin
ZAGREB
Preobraženska ul. 6/I.

Pismo 9.⁶⁷

Dragi gospodine Ćurčin,

danas sam Vam poslao obećano u posebnom omotu. Moj članak će Dnevnik⁶⁸ donijeti u subotu, ako ga cenzura bude pustila. Zamolio me je guverner Narodne Banke dr. Milan Radosavljević da ga pretplatim na Novu Evropu, pa Vas molim da mu pošaljete sve brojeve ove godine i ček za godinu pretplate.

11. III. 1936.

Mnogo Vas pozdravljam Tartaglia

---

⁶⁵ Dana 23. studenog 1934. Tartaglia je podnio ostavku na mjesto predsjednika Izvršnog odbora Jadranske straže, upravo zbog napada na njega kao jednog od supotpisnika »Zagrebačkog memoranduma«. Kasnije je na četvrtom kongresu Jadranske straže 1935. godine Tartaglia ponovno izabran za njezina predsjednika, te je tu dužnost obavljao do talijanske okupacije Dalmacije 1941. godine, kada je sama organizacija kao »prototalijanska« ukinuta. Što se tiče spomenutog članka u pismu, vjerojatno se radi o članku: Ivo TARTAGLIA, »Problem Jugoslavije« koji je objavljen u *Novoj Evropi*, knj. XXIX., br. 2, 26. II. 1936., 38-42.

⁶⁶ NSK, ZRK, R 7446b, 13. II. 1936.

⁶⁷ NSK, ZRK, R 7446b, 11. III. 1936.

⁶⁸ *Jadranski dnevnik*.

Pismo 10.⁶⁹

Dr. Ivo Tartaglia

Dragi gospodine Ćurčin!

Cenzura je zapljnila »Problem Jugoslavije«. Prilažem Vam odtisak. Prilažem Vam radikalsku »Državu«⁷⁰ i nacionalističku »Tribunu« da vidite što se o članku piše.

Mnogo Vas pozdravljam Tartaglia
15. III. 1936.

Pismo 11.⁷¹

Poštovani gospodine Ćurčin

Vašeg ravnanja radi saopćujem Vam da je cenzura zabranila štampanje Vašeg članka o konkordatu i to u cjelosti.⁷² Toliko da znate. Cenzura je sada teža nego je bila za vrijeme najljudjih Jevtičevih dana. Pozdravite mi Meštra i Vejakovića (?).

Poštuje Vas i pozdravlja Tartaglia

16. X. 1937.

Pismo 12.⁷³

Dr. Ivo Tartaglia

7. I. 1938.

Poštovani gospodine doktore,

Pfeferovu knjigu o Sarajevskom atentatu nisam nikad primio.⁷⁴ Pošto ste mi pričali, da ste je poslali preporučeno poštom, bilo bi dobro da razvidite gdje je zapela. Molim Vas da shodno odredite da mi knjiga bude otpremljena.

Srdačno vas pozdravljam Tartaglia

---

⁶⁹ NSK, ZRK, R7446b, 15. III. 1936.

⁷⁰ Radi se o listu Radikalne stranke *Država* koji je izlazio u Splitu od 1924. do 1939. godine pod uredništvom Špire Ćakića.

⁷¹ NSK, ZRK, R7446b, 16. X. 1936.

⁷² Milan ĆURČIN, »Politički pregled. Oko konkordata«, *Nova Evropa*, knj. XXX., br. 9, 26. studeni, 285-292.

⁷³ NSK, ZRK, R 7446b, 7. I. 1938.

⁷⁴ Leo, PFEFER, *Istraga o sarajevskom atentatu*, Izdanje Nove Evrope, Zagreb, 1938.

Pismo 13.⁷⁵

Dr. Ivo Tartaglia

Dragi gospodine Ćurčine,

gospodin Ante Kosor, koji mi je bio upućen od književnika Josipa Kosora, moli me da ga Vama preporučim, jer da je informiran da ste Vi u mogućnosti da ga zaposlite u Zagrebu. Poznavajući tamošnje prilike, nesumnjam u točnost ove informacije, ali Vam svejedno preporučam gospodina Kosora, moleći Vas ako Vam je moguće, da mu pomognete. Gospodin Kosor želi da ga preporučim i Meštru, ali s obzirom na njegovu prezaposlenost i na velike neprijatnosti, na koje je nailazio kod sličnih intervencija ne usudjujem se uputiti mu gosp. Kosora i tražiti da ga primi. Prepuštam Vami da sami prosudite da li ćete Meštru o ovoj stvari uopće šta napomenuti.

Zahvaljujem Vam i srdačno Vas pozdravljam

Tartaglia

8. XI. 1938.

Dva pisma Jerolima Tartaglie Anti Trumbiću iz 1914./1915.⁷⁶

Pismo 1.⁷⁷

Split 26. 9. 1914.

Velecijenjeni i dragi

Gosp. doktore!

U velikoj mojoj žalosti, biše mi osobito mило kad sam jutros primio Vaše pismo i u njemu ganutljive riječi kojima mi izvoliste izraziti sućut Vaše milostive Gospe i Vašu.⁷⁸

Vi spominjete naš lanjski boravak u Mlecima⁷⁹ gdje ste Vi moga miloga Oliviera upoznali te o njemu pišete sa simpatijom, a to je mojemu ranjenom srcu posve ugodno. Ja bi uopće želio samo o njemu govoriti ili o njemu slušati. O njemu kojega moje oči neće nikada više vidjeti. Užasno!

Pušćano tane koje je moga sina u glavu pogodilo, pogodilo je mene usred srca, ali žalibože, dok je moj mili sin umro, ja još živim. Za koliko? Neznam. Znam da sam sav slomljen.

---

⁷⁵ NSK, ZRK. R 7446b, 8. XI. 1938.

⁷⁶ Ova dva pisma se također prilažu kao primjer povezanosti obitelji Tartaglia s dr. Antom Trumbićem.

⁷⁷ AHAZU, Zbirka Ante Trumbića, Zbirka Jugoslavenski odbor, b.b.

⁷⁸ Ante Trumbić se sa suprugom nalazio u emigraciji u tada neutralnoj Italiji.

⁷⁹ Venecija.

Moj Oliviero pošao je u rat oduševljenjem svojih 21 god. Na 26 augusta učestvovao je prvi put u bitci, koja je počela u 2 ure po podne, te je hrabro predvodio svoje vojnike, kad ga je uvečer istoga dana u 8 sat tane u glavu pogodilo i sa crnom zemljom sastavilo.

Hvala milostivoj Vašoj Gospi i hvala Vama što me žalite i što samnom čutite. Ja, za sebe drugo i ne želim nego žaliti i trpiti. To mi je jedina utjeha i jedino uživanje.

Marino, moj drugi sin nije u Rimu.⁸⁰ On je ove godine u Firenci, gdje imade vlastiti atelier, ali je sada na putu.

Milostivoj Vašoj Gospi ljubim ponizno i zahvalno ruku, a Vašu prijateljski stisnem

Vami iskreno odani Tartaglia

Pismo 2.⁸¹

Split, 21. 3. 915.

Dragi Dr. Trumbić!

Ja sam u velikoj brizi radi moga sina Marina.

Kako znate on je sada u Firenci (Via Oricellazi 16 III p. Studio 9) i nešto radi, ali isto mu treba moje pomoći, te mu ja šaljem mjesečno naših kruna 120. I danas mu ih šaljem, ali ne po Pošti, nego privatno kao i pisma. No, izgleda da talijanskih parobroda više amo doći neće, jer da su i naše obale blokirane od Franzusko-Engleške mornarice. Ako će zbilja tomu tako biti onda ja neznam kako bi mu mogao poslati novce i zato sam pomislio na Vas, o kojemu mislim da 5-600 kr. nebi imala igrati ulogu, te ako zbilja prestane mogućnost da ja odavljen pošaljem novaca da mu Vi, dok ta zaprijevka traje pošaljete po 120 kr. mjesečno, ali na način da bi prvi obrok imao dobiti 3-4 dana prije 1. Maja, jer za April sam mu ja već poslao odnosno mu šaljem ovim pismom. Za slučaj pak da Marin nebi mogao ostati više u Italiji /:što bi se i Vami moglo dogoditi u slučaju rata izmegju

---

⁸⁰ Marino Tartaglia (Zagreb, 1894. – 1984.), slikar i sveučilišni profesor. Godine 1904. završava osnovnu školu u Splitu te kasnije upisuje realnu gimnaziju. U to vrijeme uspostavlja prve kontakte s Emanuelom Vidovićem pri čemu se javlja interes za slikarstvo. Prvobitno uči crtanje kod Virgila Meneghella-Dinčića. Nakon mature, 1912. odlazi u Italiju gdje 1913. upisuje Instituto Superiore di Belle Arti, da bi se kasnije preselio u Firencu gdje nastavlja studij. Za vrijeme Prvog svjetskog rata kraće vrijeme bori se kao dobrovoljac na solunskoj bojišnici, odakle se vraća u Rim. Od 1918. do 1921. boravi u Splitu, po nekoliko godina u Beču, Beogradu, Parizu te u Zagrebu od 1931. godine. Kao učitelj pripravnik zapošljava se na Akademiji likovnih umjetnosti, docentom postaje 1940., izvanrednim profesorom 1944., a redovnim 1947. godine. Od 1948. redoviti je član JAZU-a. U šezdesetogodišnjoj umjetničkoj karijeri imao je 30 samostalnih i oko 270 skupnih izložbi u Hrvatskoj i u inozemstvu.

⁸¹ AHAZU, Zbirka Ante Trumbića, Zbirka Jugoslavenski odbor, b.b.

Italije i Austrije :/ onda bi Vas molio ako mu uztreba da mu stavite na raspoloženje 500 kr. u jedanput.⁸²

Ja sve to pišem i mojemu Marinu, a nadodajem mu, da za slučaj većih zapletaja, da se obrati na Vas i za savjet. Bude li on to učiniti, sjeguran sam da će te mu Vi dati najbolji savjet.

Na svoje vrijeme bio sam dobio Vaše milo pismo iz Mletka, na koje sam ja odmah odgovorio, ali neznam jesti li Vi moje pismo primili? Odviše sam nesretan, moj doktore. Bez moga Oliviera nema meni utjehe. Bar da mi Marino ne strada. Budite i njemu prijatelj ko što ste uvijek meni bili. Ako li mi budete mogli od slučaja do slučaja javiti koliko ste Marinu dali, onda ću ja odmah odnosne svote predati za Vas predati Dru Gini. Inače kad svrši rat te ćete se povratiti, biti će Vam sve najvećom zahvalnošću naknagjeno.

Nemojte zamjeriti, dragi doktore, moju molbu, ali kako da se inače pomognem u ovoj neprilici. Milostivoj Vašoj Gospi moj ponizni rukoljub, a Vami izrazi moje iskrene odanosti i srdačnog prijateljstva.

Vaš g. Tartaglia

Pismo bana Primorske banovine Josipa Jablanovića ministru unutarnjih poslova Antonu Korošcu u vezi s imenovanjem novog bana Primorske banovine

Pismo 1.⁸³

Gospodine pretsjedniče,

u Splitu se danas iz krugova dr-a Tartaglie raširila vijest da je pozvan u Beograd i to u pitanju banstva. On je jutros stvarno i odputovao.

Ja ne vjerujem da je to tačno, premda znam da će ga se sa stanovitih, naročito framasonskih strana gurati. Svakako smatram potrebitim da Vas upozorim koliko bi to kod nas bilo hrđavo primljeno. Ne vjerujem da će te nam Vi opet dati jednog frasona, sa svim onim njegovim zlim stranama.⁸⁴ I na koncu čovjeka koji nije neutralan, a koji, osim 5 najužih prijatelja, nema nikoga za sobom, što je uostalom Vama dobro poznato.

Ja neću da Vam nikoga sugeriram, ali svih ovih dana razmišljam o kandidatima koji iskrsavaju, pa mi se od svih čini da bi možda najbolji bio sadašnji načelnik

---

⁸² Italija je ušla u rat na strani Antante 24. svibnja 1915. godine.

⁸³ PAM, Osobna ostavština Antona Korošca, kut. 4. b.b.

⁸⁴ Zanimljivo da je i Josip Jablanović bio mason.

Splita ing. Kargotić,⁸⁵ koji se pokazao odličan kao načelnik, kao upravnik. Osim toga je i reprezentativan čovjek. Zna česki, talijanski, njemački, francuski i engleski. U pitanjima vjere vrlo ispravan katolik, nećak biskupa Pušića.⁸⁶ Naravno, trebao bi da ima jednog dobrog pravnika kao podbana. Po mojem mišljenju bi bio Humbert Luger, načelnik Vašeg ministarstva.

Kargotić dolazi u ponedjeljak u Beograd po drugom poslu, a doći ću i ja, pa ćemo moći da o ovoj stvari govorimo, jer ne vjerujem da ćete Vi prešiti.

Ovo sam mislio da Vam moram kazati, a sad na Vašu odluku. Mnogo ćemo veseliti da Vas mogu pozdraviti na položaju kome se svi Vaši prijatelji iskreno vesele.

Split, 26/6. 1935.

Vaš Jablanović⁸⁷

---

⁸⁵ Mihovil Kargotić, načelnik grada Splita od 1933. do 1938. godine.

⁸⁶ Jablanović ovo napominje zbog toga jer je Korošec katolički svećenik.

⁸⁷ Josip Jablanović (Makarska, 1875. – Split, 1961.), političar i publicist. Promijenio prezime Cortellazzo u Jablanović. Doktorirao pravo u Grazu 1899. godine. Do 1918. radi u Financijskom odvetništvu u Zadru. Otada djeluje kao istaknuti član Narodne radikalne stranke u Dalmaciji. Nakon niza visokih dužnosti (državni pravobranitelj 1925. – 1932.) obnaša dužnost bana Primorske banovine od ostavke dr. Ive Tartaglie na tu dužnost 1932. do 1938. godine. Klara PRANJKO, »Jablanović, Josip«, *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005., str. 212.

IVO TARTAGLIA AND THE *NEW EUROPE* MAGAZINE

S u m m a r y

The paper discusses the political view that was represented by Ivo Tartaglia in the second half of the 30^s of the 20th century when he, in the spirit of the liberal tradition, sought the solution of the current »Croatian question« on the principles of the universal democratization of the entire Yugoslav society. According to him, the »Croatian question« was, except national, primarily a democratic issue. As an intellectual, a supporter of the moderate »middle« line of political action, after the withdrawal from the honor of *ban* of the Littoral Banovina (*Primorska Banovina*) (1932), Tartaglia approached a group of people around the Zagreb *New Europe* magazine and established certain connections with the owner and editor of the magazine, Milan Ćurčin. On the basis of his letters to Ćurčin and to the *New Europe*, and the articles in the same journal, the paper discusses how Tartaglia saw »The problem of Yugoslavia« and coming out of the »dark tunnel« of national conflicts in the Kingdom of Yugoslavia. Attached to this work are thirteen letters from Ivo Tartaglia to Milan Ćurčin, two letters from Jerolim Tartaglia to the Croatian politician, Ante Trumbić and one letter from the *ban* of the Littoral Banovina (*Primorska Banovina*), Josip Jablanović to the Interior Minister of the Kingdom of Yugoslavia, Anton Korošec.

Key words: Ivo Tartaglia, *Nova Evropa*, Yugoslavism, Croat question